

Notities van roofvogels en uilen in de provincie Kostroma (NW-Rusland) in 1996-2003

Chris van Orden & Natalia V. Paklina

De Russische provincie Kostroma, ruwweg 300-700 km ONO van Moskou, is anderhalf maal zo groot als Nederland, maar heeft slechts anderhalf miljoen inwoners. De leegloop van dorpen is al tientallen jaren gaande. Er zijn zelfs dorpen totaal verdwenen. Doordat alle huizen van hout zijn gefabriceerd, kan een dorp in nog geen vijftig jaar letterlijk verdwenen zijn.

De geografische coördinaten van deze provincie zijn 57°65'-59°80'N en 40°80'-47°80'E. Tenminste 40% van het oppervlak bestaat uit taiga met fijnspar *Picea abies*, grove den *Pinus sylvestris* en berk *Betula pendula*. Deze taiga is zeer moeilijk toegankelijk omdat het zó nat is dat het in feite een taiga-moeras is. Echte moerassen en meren doorkruisen dit gebied, met hier en daar enkele zandopduikingen. Dit zijn restanten van voormalige duinformaties in een reusachtige waddenzee die ooit heel NW-Rusland omvatte. Nu is het vooral een landbouwgebied, maar dan in Russische stijl. Geen enkel weiland is ingezaaid met raagrassen. Ze bestaan uit ter plaatse voorkomende grassoorten, doorspekt met soorten als Kruidend Zegge *Ajuga reptans*, Trollius *Trollius europaeus*, Gevlekte Orchis *Dactylorhiza maculata*, Margriet *Chrysanthemum leucanthemum* en Ratelaar *Rhinanthus minor*. De weilanden krijgen geen bemesting, niet in natuurlijke vorm noch via kunstmest. Toch zijn deze weilanden ooit door kleine boeren gecreëerd, maar later, door het communistisch systeem, gecollectiviseerd. De tragedie die daar achter schuil ging, is in vele toonaarden verwoord. Maar nu is dit systeem doodgebloed en vindt een omgekeerd proces plaats. Er zijn weer veel keuterboeren en veel weilanden transformeren tot bos, vooral fijnsparbos. Maar winst gaat hier met een flinke prijs gepaard. Restanten van kolchoz- en sovchozactiviteiten teren in het landschap weg, combines en ander afgedankte hulpmiddelen verzakken langzaam in de weilanden. Maar temidden van die naregheid kunnen vogels als Roodgasterde Blauwborst *Luscinia svecica svecica* en Struikrietzanger *Acrocephalus dumetorum* worden aangetroffen.

De bosbouw gaat haast overal nog met verkeerd beheer gepaard, een restant van een recent verleden. Vijfjarenplannen waren belangrijker dan het uiteindelijke resultaat. Het gevolg is dat veel gekapt hout blijft liggen. Uit biologisch oogpunt kan zoiets interessanter zijn dan afvoeren maar de manier van velling is zo lomp en primitief dat het overheersende beeld schaamteloos is. De enorme hoeveelheid bos compenseert deze arrogantie.

Drie jaar na velling liggen de gekapte bomen nog op transport te wachten. *Trees felled three years before are still awaiting transportation, a clear sign of neglect.*

Kostroma heeft een continentaal en nat klimaat; de jaarlijkse neerslag ligt tussen 2200 en 2600 mm. Maar eens in de 30-32 jaar is er ineens een kurkdroog jaar, zoals in 2002. Spontaan ontstonden veenbranden met veel rookontwikkeling. Maandenlang bereikte deze rook zelfs de buitenwijken van Moskou. Maar 2004 was weer een extreem nat jaar; in Shilovo en Mantrovo viel in juni en juli 1470 mm regen.

In het noordelijke deel van deze provincie hebben we een datsja, een soort van vrijetijdshuis, maar zo degelijk dat het ook in de wintermaanden bewoond kan worden. Winters waarin de temperatuur naar -45°C kan zakken. Vanaf 1996 komen wij geregeld in deze in Shilovo gelegen datsja en inventariseren wij, voor zover mogelijk, de provincie Kostroma. 'Voor zover mogelijk' betekent: periodes tussen mei en september met korte onderbrekingen, enkele keren ook in de maand april en tijdens korte winterverblijven. Inmiddels doen we dit nu acht jaar en hebben dusdanig veel materiaal verzameld dat een rapportage zinvol kan zijn. De klemtoon in onderstaand overzicht ligt op broedvogels, maar nuttige aanvullingen over doortrekkers zijn ook vermeld. Alle gegevens zijn in telegramstijl samengevat. Vooral de meer bijzondere soorten of soorten waarvan de populatiedichtheid, biotoopkeuze of gedrag duidelijk afwijken van populaties in West-Europa, krijgen een toelichting.

Wintergezicht op het dorpje Shilovo, vanuit de datsja. *The village of Shilovo in winter.*

Roofvogels

Wespendief *Pernis apivorus*

Een paar broedt jaarlijks nabij onze datsja in Shilovo. In vier van de acht jaren is dit paar niet in staat gebleken om een jong vliegvlug te krijgen. In 2002 daarentegen hebben ze met succes 2 jongen groot gebracht, in de overige 3 jaren 1 jong. In alle acht jaren dat we in Shilovo zijn geweest, werden in juni de nesten van mieren, die in weilanden nesten maken welke lijken op zandheuveltjes, geplunderd. Ofschoon deze mieren nesten later in het jaar ook aanwezig zijn, is er ineens geen interesse meer, mogelijk doordat het gras dan te hoog is en andere prooien in die tijd interessanter zijn. Nesten van rode bosmieren, in overvloed aanwezig, blijven onaangetast.

Natuurlijk weiland in Kostroma, altijd omringd door naaldbos. *Natural meadow in Kostroma, always embedded in coniferous forest.*

Zwarte Wouw *Milvus migrans*

Schaarse broedvogel.

Slangenarend *Circaetus gallicus*

Wordt vrijwel elk voorjaar tussen 26 mei en 8 juni waargenomen. Het betreffen telkens enkelingen die het zuidelijker gelegen steppegebied, waar deze soort broedt, overgestoken zijn. In Kostroma geen broedvogel.

Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

Schaarse broedvogel.

Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*

Zeldzame broedvogel.

Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*

Kan in 2001 nabij Sharia broedvogel zijn geweest. In juli en augustus bij herhaling waarnemingen van een paar. Overigens slechts incidentele waarnemingen uit juni en september en zeker niet jaarlijks.

Steppenkiekendief *Circus macrourus*

Enkele malen in september waargenomen en 1 ex. langdurig aanwezig in juni 2001 tussen Shilovo en Leontjevo. Door ontbreken van een vrouwelijk ex. kan van broeden geen sprake zijn geweest.

Zeearend *Haliaeetus albicilla*

Alleen incidenteel waargenomen buiten het broedseizoen.

Havik *Accipiter gentilis*

Zeldzame broedvogel.

Sperwer *Accipiter nisus*

Schaarse broedvogel.

Buizerd *Buteo buteo*

Schaarse broedvogel.

Ruigpootbuizerd *Buteo lagopus*

Doortrekker en wintergast.

Bastaardarend *Aquila clanga*

Opgenomen ofschoon er geen waarneming van deze soort bekend is. Ornithologen enigszins bekend met Kostroma hebben deze soort ook nooit gezien. Van broeden zoals aangegeven op diverse verspreidingskaarten is derhalve geen sprake, ook niet in de provincies Jaroslavl en Vladimir.

Steenarend *Aquila chrysaetos*

Alleen incidenteel waargenomen buiten het broedseizoen. Broedt net als de Zeearend niet in Kostroma, in tegenstelling tot wat veel verspreidingskaarten in de geciteerde literatuur suggereren.

Visarend *Pandion haliaetus*

Broedvogel in klein aantal (2-4 paren).

Torenvalk *Falco tinnunculus*

Broedt in opmerkelijk klein aantal in Kostroma.

Roodpootvalk *Falco vespertinus*

Incidenteel in juni gezien. Het zijn kleine groepjes van 2-8 ex. Langer dan een dag zijn ze niet aanwezig. De vroegste datum was 10 juni 2001, de laatste 21 juni 2003.

Smelleken *Falco columbarius*

Doortrekker en wintergast.

Giervalk *Falco rusticolus*

Slechts twee winterwaarnemingen, beide uit januari.

Slechtvalk *Falco peregrinus*

Doortrekker en wintergast.

Uilen

Het is met vrijwel alle uilensoorten een vreemde situatie. Bijkans nergens elders in Oost-Europa zijn er zoveel bossen met omgevallen en gebroken bomen en is er zoveel nauwelijks te betreden taiga. En toch zijn alle uilensoorten maar heel spaarzaam aanwezig.

Sneeuwuil *Nyctea scandiaca*

Doortrekker en wintergast.

Oehoe *Bubo bubo*

Zeldzame broedvogel.

Bosuil *Strix aluco*

Zeldzame broedvogel.

Oeraluil *Strix uralensis*

Hetzelfde beeld als de Laplanduil. Indien broedvogel, dan in heel klein aantal en uitsluitend aan de oostzijde van de Oensja.

Laplanduil *Strix nebulosa*

Hoofdzakelijk in de wintermaanden gezien, maar elk vroege voorjaar, in maart, worden roepende ex. aan de oostzijde van de Oensja gehoord. Dit zou op broeden kunnen wijzen maar na maart worden ze niet meer gehoord of gezien.

Sperweruil *Surnia ulula*

In de wintermaanden in het noorden van Kostroma de meest voorkomende uil. Van broeden is niets bekend, ofschoon van deze soort roepende ex. in februari en maart bekend zijn, uitsluitend aan de oostzijde van de Oensja.

Taiga aan de oostzijde van de Oensja, een zijrivier van de Wolga. *Taiga east of the Oensja, a tributary of the Volga.*

Dwerguil *Glaucidium passerinum*

Enkele malen als broedvogel vastgesteld, ook weer ten oosten van de Oensja.

Steenuil *Athene noctua*

Broedt vooral in open bossen langs de rivieren. De biotoop in Kostroma wijkt wel heel erg af van die in Centraal-Azië waar deze soort een kenmerkende vogel is van hooggelegen open rotsformaties of steppegebieden.

Ruigpootuil *Aegolius funereus*

Zeldzame broedvogel.

Ransuil *Asio otus*

Zeldzame broedvogel.

Velduil *Asio flammeus*

Zeldzame broedvogel.

Nawoord

Het op schrift stellen van deze gegevens kan vooral daarom van belang zijn omdat Oost-Europa slecht is geïnventariseerd en het aantal biologen dat zich met de avifauna bezighoudt laag is. Hoe goed de recente vogelgidsen en handboeken ook zijn, ten aanzien van verspreiding lijkt er heel wat te zijn gekopieerd uit verouderde literatuur.

Recente gegevens, ook ten aanzien van bijzonderheden van bepaalde soorten, kunnen derhalve een correctie en een aanvulling zijn. Het merkwaardige is dat we vaak moeten wijzen op broedgebieden die te ruim zijn weergegeven. In Centraal-Azië (Tibetaans Plateau) hebben we hetzelfde gedaan, met als resultaat dat verspreidings-gebieden flink aangevuld konden worden. Derhalve een omgekeerd resultaat.

Summary

Orden C. van & Paklina N.V. 2005. Notes on birds of prey and owls in the Kostroma district (NW-Russia) in 1996-2003. De Takkeling 13: 139-146.

The Kostroma district (57°65'-59°80'N, 40°80'-47°80'E), 300-700 km ENE of Moscow, has about 1,5 million inhabitants. At least 40% of the region consists of wet taiga dominated by Norway spruce, Scots pine and birch. Marshes and lakes abound, and are interspersed with sandy outcrops. Farming used to be small-scale with hardly any application of manure (natural or chemical), despite the introduction of kolchoz- and sovchoz systems. Presently, much farmland is laid fallow, and gradually changes into spruce forest. The climate is continental and very wet; annual precipitation lies between 2200 and 2600 mm. Every 30-32 years a very dry year occurs, as in 2002 when peat fires started spontaneously. On the other hand, 2004 was extremely wet, with 1470 mm of precipitation in June and July in Shilovo and Mantrovo. Winters are severe, with temperatures sometimes dropping below -45°C.

As little information is available on the birds of prey and owls in this district, and maps in field guides often show wrong distribution patterns for Russia, basic data is provided to set the record straight.

Among the raptors, *Pernis apivorus*, *Milvus migrans*, *Circus aeruginosus*, *Accipiter nisus*, *Buteo buteo* and *Asio otus* are considered scarce breeding birds. A pair of Honey-buzzards near Shilovo did not raise fledglings in 4 out of 8 years (period 1996-2003), raised 2 fledglings in 2002 and fledged a single chick in the remaining three years. Invariably, this species foraged on ant nests (not *Formica rufa*) in grassland in June, but not later in the year.

Circus cyaneus, *Accipiter gentilis*, *Pandion haliaetus* (2-4 pairs), *Falco subbuteo*, *Falco tinnunculus* (remarkably few), *Bubo bubo*, *Strix aluco*, *Glaucidium passerinum* (occasionally recorded, mostly east of Oensja), *Aegolius funereus*, *Athene noctua* (mostly in open woodland along rivers, a very different habitat from those breeding in Central Asia where steppe and rock formations are inhabited) and *Asio flammeus* are rare breeding birds. *Strix uralensis* (if breeding, then in very small numbers east of the Oensja), *Strix nebulosa* (mostly seen in winter, but heard calling east of the Oensja in February and March) and *Surnia ulula* (most common owl in winter months in northern Kostroma, calling heard in February and March east of the Oensja) may breed in very small numbers.

Incidental breeding was recorded or suspected for *Circus pygargus* (possibly breeding near Sharia in 2001, when a pairs was seen several times in July and August; otherwise only incidentally – not each year – recorded in June and September). Between Shilovo

and Leontjevo, an adult male *Circus macrourus* was present in June 2001 (no female recorded).

Migrants and winter visitors are, apart from the more common species: *Circaetus gallicus* (each year between 26 May and 8 June, solitary birds probably overshooting the breeding grounds further south), *Haliaeetus albicilla* (incidentally outside the breeding season), *Buteo lagopus*, *Aquila clanga* (the latter never seen; breeding as shown on maps in literature is mistaken, ditto for the districts of Jaroslavl and Vladimir), *Aquila chrysaetos* (accidental observations outside the breeding season; not breeding, contra information in literature), *Falco vespertinus* (small flocks of 2-8 in June, rarely staying for longer than a day; first/last dates 10 June 2001 and 21 June 2003 respectively), *Falco columbarius*, *Falco rusticolus* (2 observations in January), *Falco peregrinus* and *Nyctea scandiaca*.

Literatuur

- Beaman M. 1994. Palearctic birds: a checklist of the birds of Europe, North Africa and Asia north of the foothills of the Himalayas. Stonyhurst.
- Beaman M. & Madge S. 1998. The handbook of bird identification for Europe and the Western Palearctic. Londen.
- Cramp S., Simmons K.E.L. & Perrins C.M. (eds.) 1977-94. The handbook of the birds of Europe, North Africa and the Middle East 1-9. Oxford University Press, Oxford.
- del Hoyo J., Elliot A. & Sargatel J. (eds.) 1992-99. Handbook of the Birds of the World, Vols. 1-5. Lynx Edicions, Barcelona.
- Delin H. & Svensson L. 1992. Vogelatlas van de Europese vogels. Tirion, Baarn.
- Ferguson-Lees J. & Willis I. 1994. Tirions vogelgids. 2de druk. Tirion, Baarn.
- Forsman D. 1999. The raptors of Europe and the Middle East: a handbook of field identification. Poyser, Londen.
- Glutz von Blotzheim U.N. & Bauer K.M. 1966-97. Handbuch der Vögel Mitteleuropas 1-14. Wiesbaden.
- Hagemeijer W.J.M. & Blair M.J. (eds.) 1997. The EBCC atlas of European breeding birds: their distribution and abundance. Poyser, Londen.
- Harris A., Shirihi H. & Christie D. 1996. Birder's Guide to European and Middle Eastern birds. Londen.
- Heinzel H., Fitter R. & Parslow J.F. 1996. Gids Europese vogels: alle vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. 9de druk. Tirion, Baarn.
- Jonsson L. 1997. Vogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten. 5de druk. Baarn.
- Riabtsev V.K. 2001. Ptitsy Urala, Priural'ia i Zapadnoi Sibiri. Sverdlovsk, Izd-vo Sverdlovskogo Universiteta (in Russisch).
- Stresemann E., Portenko L.A., Dathe H., Neufeldt I.A. et al. 1959-92. Atlas der Verbreitung palaearktischer Vögel 1-18. Berlin.
- Vaurie C. 1959, 1965. The birds of the Palearctic fauna 1-2. Witherby, Londen.

Adressen:

CvO & NVP: Doelenstraat 14, 1601 GL Enkhuizen, Nederland;

NVP & CvO: V. Maslovka 5, kv.40 Moscow, Russia (paklina@hotmail.com)